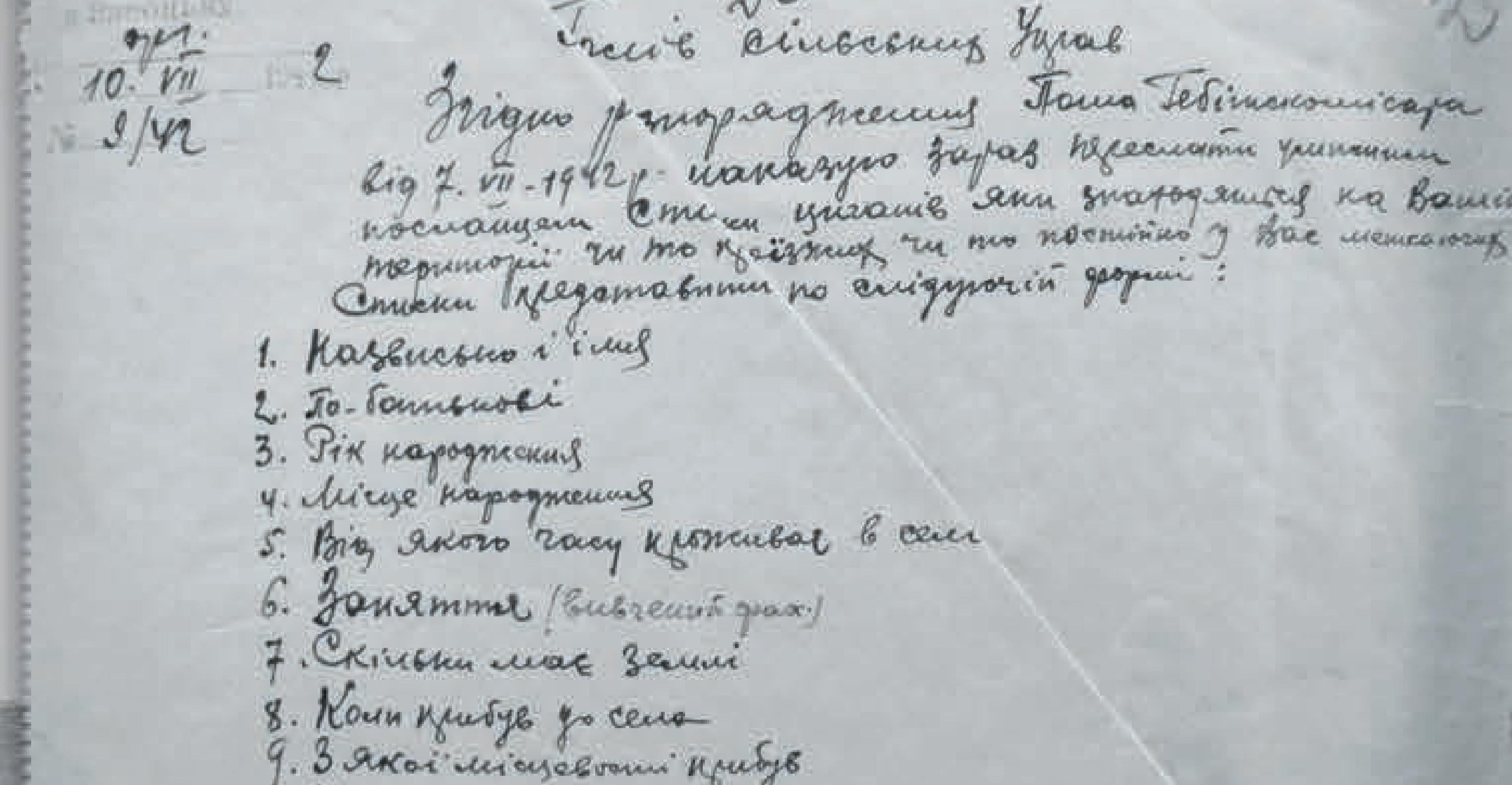

СТАВЛЕННЯ МІСЦЕВИХ ЖИТЕЛІВ ДО ПЕРЕСЛІДУВАНИХ РОМІВ ВІД СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНАХ ДО СОЛІДАРНОСТІ, ДОПОМОГИ ТА РЯТУВАННЯ

Заходи окупаційної влади не реалізовувалися у порожнечі, за участю лише двох сторін: «виконавець» – «жертва». Роми жили по сусіству з місцевим населенням, представниками різних етнічних груп. Через брак ресурсів і особового складу нагальним для німецької влади було залучення місцевих жителів до системи управління. Позиція місцевих мешканців – як на індивідуальному рівні (окрімін людей, сусідів), так і на організаційному (залучених на допоміжних щаблях до апарату місцевої адміністрації і силових структур) суттєво впливала на долю ромів.

1. Кадискою і чиган
2. Гаї Гоминські
3. Рік короткий
4. Місце короткі
5. Від якого часу купувати в селі
6. Земляти (вивезти землю)
7. Скільки часу землю
8. Коли прибув до села
9. В якій місцевості прибув
10. Чи настільки чиган чи мешанець.
Дж. чи в селі чи коли села чиган чи мешанець чи мешанець.
Угода про вивезення чиган з села.

Розпорядження голови районної управи у м. Висоцьк (Рівненська область) від 10 липня 1942 р. до старості підпорядкованих йому сіл надати докладні відомості про наявність в їхніх селах чиган. Німецьке походження цеї ініціативи доводить останнє з 10-ти запитань: «Чи настоящий чиган чи мешанець?». Це запитання поставлено відповідно до принципів «циганської політики» у самому Третьому Райху, ідеологія якого надавала значення «чистому» або «змішаному» походженню ромів.

Джерело: Державний архів Рівненської області.

Влітку 1943 р. неподалік від містечка Стара Синява (нині – Хмельницької області) підрозділ місцевої допоміжної поліції склип групу ромів з 14 осіб. Їх привели до районної жандармерії, звідки згодом поліцейські відвели їх за містечко та розстріляли. Після війни деякі з поліцейських були притягнуті радянськими органами безпеки до відповідальності за сконе під час німецької окупації злочини; це фото знайшли в одного з них та долучили як речовий доказ.

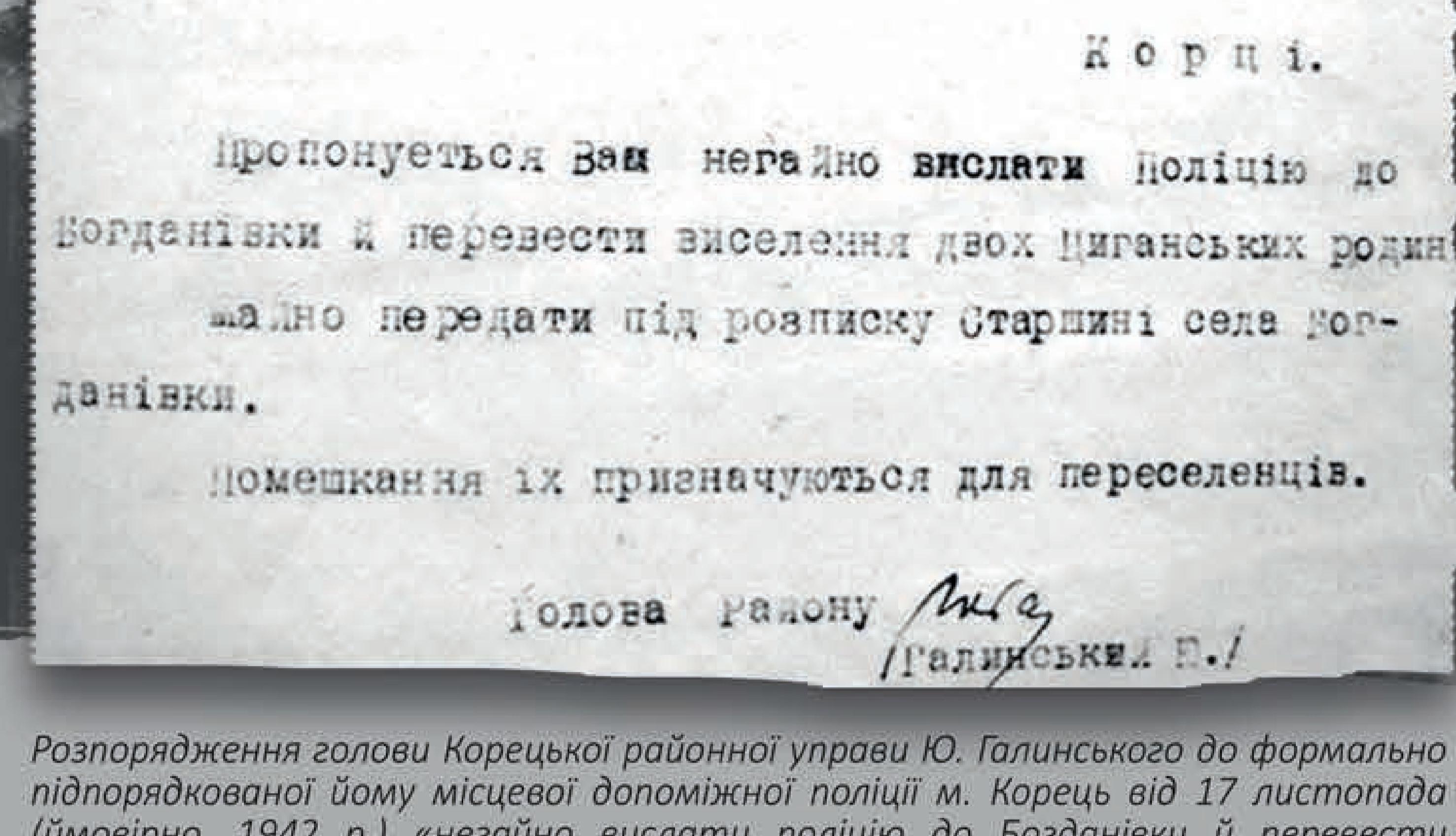
Джерело: Галузевий державний архів Служби безпеки України.

Підпис на звороті фото (російською): «Поліцейський Брицкий и група арестованых цыган перед расстрелом».

Співучасть у злочинах

Місцева адміністрація – районні та сільські управи, їхні відділи статистики – були задіяні у реєстрації ромів, збору відомостей про них.

Місцева українська допоміжна поліція – «шутманшафт», що створювався з чоловіків-військовополонених або місцевого населення – німці використовували для збирання, конвоювання та подекуди страти ромів. Зазвичай місцева поліція забезпечувала арешт та конвоювання ромів до місця страти, а відвіства виконували німецькі підрозділи. Втім, подекуди місцева поліція затримувала та страчувала ромів самотужки, за власної ініціативи. З близько 30 відомих випадків по окупованій Україні, коли місцева поліція була задіяна у вбивствах ромів, майже половина були такими, коли вона вчиняла ці арешти та розправи без наказу з боку німецького керівництва – або, принаймні, у наявних джерелах наявність таких наказів не прослідовується.

Пропонується Вам негайно вислати Поліцію до Богданівки й перевести виселення двох Циганських родин – маємо передати під розписку Старшині села Богданівки. Помешкання їх призначаються для переселенців.

Голова району Галинський В. /

Розпорядження голови Корецької районної управи Ю. Галинського до формально підпорядкованої йому місцевої допоміжної поліції м. Корець від 17 листопада (імовірно, 1942 р.) «негайно вислати поліцію до Богданівки й перевести виселення двох циганських родин». Імовірно, «виселення» означало розстріл або передачу до німецької поліції, що зрештою теж означало загибель. У цьому розпорядженні відсутня фраза, що воно видано на виконання наказу вищого німецького органу.

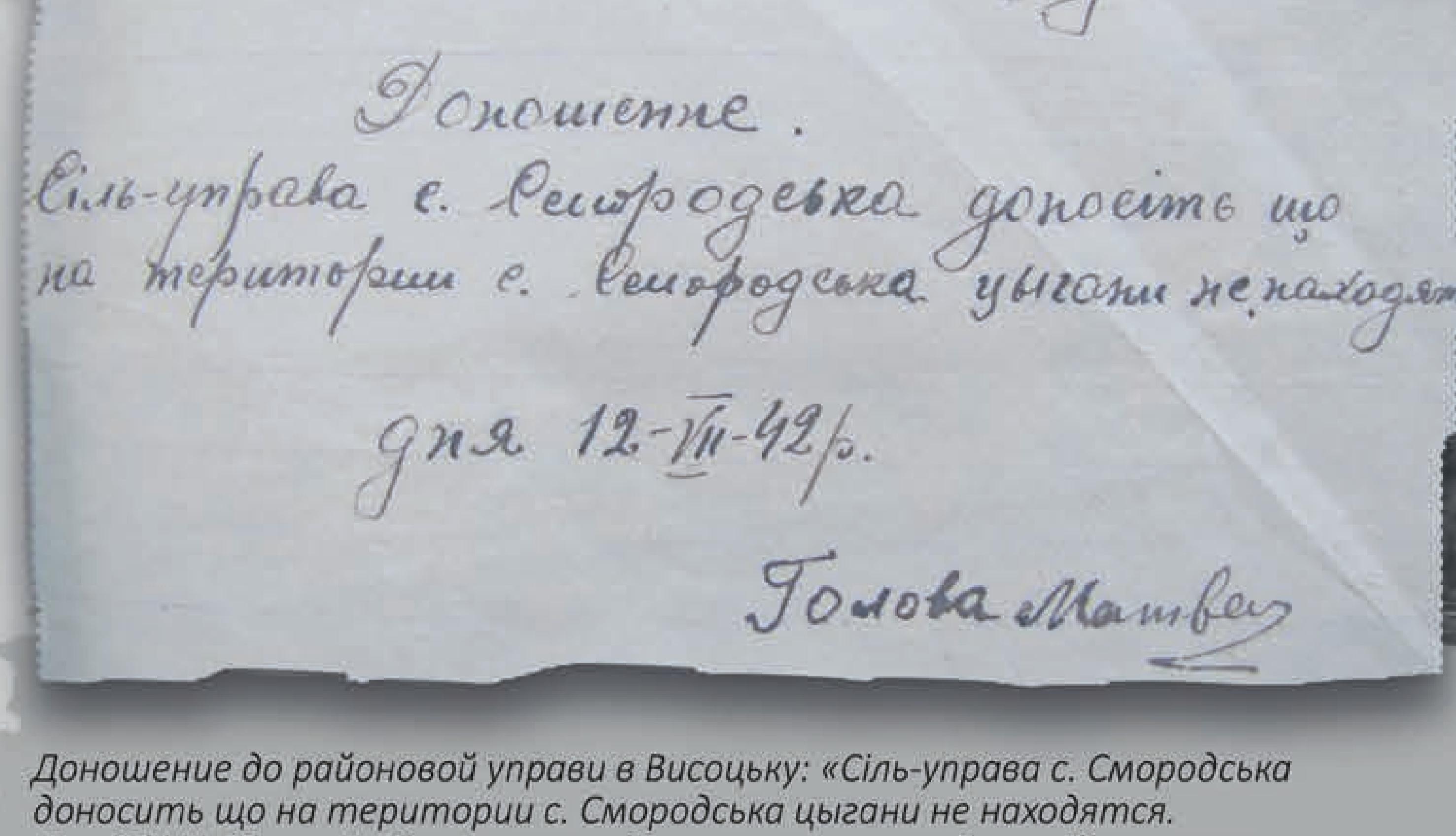
Джерело: Державний архів Рівненської області.

Допомога та рятування

Втім, ця реальність мала і зворотну сторону. Багато ромів, яким пощастило вижити, згадують, як представники місцевої адміністрації (передусім – старости) вдавалися до дій, які рятували ромів. Виписували ромам документи про українське походження, або давали довідки про затребуваність у селі, або намагалися захистити ромів від розправи, або попереджали про наближення антиромських акцій. Часто важливу роль відігравали хабарі сільським управам чи окремим посадовцям.

Такі випадки стосувалися передусім місцевих ромів-сервів, які були осілими та десятиліттями жили поруч. Володіння ними фаховими навичками, як-от ковальство, посилювало шанси на рятування. Голова управи у селі біля м. Монастирище Черкаської області попередив родину Г. Марковської та ще шість ромських сімей, що почнуться розправи з ромами, і вони втекли. У с. Новолуківка Кіровоградської області староста виписав ромській родині свідоцтва, що вони є українцями. У с. Чудви Костопільського району Рівненської області, за словами ромської жінки, «[німці] нас хотіли повбивати. А староста, то він не допустив. Староста села став просити, що не зачіпайте, не вбивайте, бо у нас не буде коваля».

Чим більше роми були інтегровані у навколоишнє середовище і були знайомі оточуючому населенню, тим вище в них був шанс отримати допомогу від сусідів під час нацистської окупації. Однак це відбувалося не скрізь, та й умови для цього існували не завжди.

До районової управи в Висоцьку: «Сіль-управа с. Смородська доносить що на території с. Смородська цигани не находяться. Дня 12-VII-42 р.». Чи були насправді роми в цьому селі – невідомо, але в будь-якому випадку сільуправа відповіла негативно.

Джерело: Державний архів Рівненської області.

Дізнатися більше